

Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (ed.), *Libya Krizi: Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*, İstanbul: SETA Kitapları, 2020, 256 s.

Muhammet Fatih ŞAHİN* 

Arap Baharı isyanlarının ülkeye de sıçramasıyla birlikte Libya, önce Kaddafi karşıtı protestolara ardından da karmaşaya sürüklenmiştir. Kaddafi'nin öldürülmesi sonrasında demokrasi tesis edilmiş ve seçimler gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucuna göre ülkenin yeni meclisi olan Milli Genel Kongre şekillenmiştir. Bu dönemde diğer ülkelerin Libya üzerindeki güç mücadelesi siyasi alana yansımıştır. Fakat Mısır'da başarılı olan askeri darbe siyasi mücadele perspektifini de etkilemiş ve siyasi güç mücadelesi ile Libya üzerinden çıkar elde etme yarışında olan ülkeleri askeri bir çözüme yönlendirmiştir. Böylece 14 Şubat 2014 tarihinde Halife Hafter tarafından darbe bildirisi okunmuş ve Libya'nın meşru hükümetine karşı bir darbe girişimi başlamıştır. Bu girişim ile birlikte bölgesel ve küresel aktörler Libya perspektiflerini belirlemiş ve taraflarını seçmişlerdir. Bu kitabın ilk bölümünde Türkiye'nin aldığı inisiyatiflerin sahadaki yansımalarına ve devrimden başlanılarak günümüze kadar vuku bulmuş önemli kırılma noktalarına değinilmiştir. İkinci bölümde ise Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Katar, Tunus, Fas ve Cezayir'in Libya krizine yönelik tutumları derinlemesine incelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya, Avrupa Birliği (AB), İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi küresel aktörlerin kriz sürecindeki politikaları, ikili ilişkilerin tarihsel arka planına dair bir perspektif verilerek incelenmiştir. Editörlüğünü İbn Haldun Üniversitesi'nden Burhanettin Duran ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden Muhittin Ataman'ın üstlendiği bu kitap üç bölüm ve toplam on dört makaleden oluşmaktadır. Takdim kısmında belirtildiği üzere kitap son dönem Türk dış politikasının önemli konu başlıklarından biri olan Libya krizinin Türkiye'de az çalışılmış olmasından yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Kitabın birinci bölümü olan "Libya Krizi: Nereden Nereye?" başlığı altında iki makale yer almaktadır. İlk makale Burhanettin Duran ve Emrah Kekilli tarafından kaleme alınmış ve "Türkiye'nin Libya İnisiyatifi ve Değişen Dengeler" başlığı ile sunulmuştur. Makalede Libya-Türkiye ilişkilerinin arka planına değinilmiş ve devrim sonrası dönem incelenerek Türkiye'nin sürece dahil olmasının etkileri gözlemlenmiştir. Bunun devamında ise Türkiye'nin fiili olarak

* Marmara Üniversitesi, E-posta: imfsahin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5008-4845

soruna müdahil oluşunun coğrafi yansımaları ve Berlin Konferansı üzerindeki etkisi incelenmiş, bunun yanında ülkelerin krize yönelik tutumları üzerindeki etkilerine değinilmiştir. “Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği” başlığını taşıyan bölümün ikinci makalesi Emrah Kekilli tarafından kaleme alınmıştır. Bu kapsamda Berlin’e giden süreç, bu süreçte Türkiye ve Libya arasında imzalanan anlaşmaların etkisi, Berlin Konferansı ve sonucunda yayımlanan deklarasyona değinilmiştir. Bölümün sonuna doğru krizin geleceğine dair öngörüler içeren ayrı bir başlık da açılmıştır. Kekilli, Libya’da siyasi çözümün gerçekleşmesini ise Hafter’in 4 Nisan saldırıları öncesi pozisyonuna getirilmesi sonucunda mümkün olacağını iddia etmiştir.

“Bölge Devletlerinin Krize Yönelik Siyasetleri” başlıklı ikinci bölümde beş farklı makale ile sekiz ayrı devletin Libya politikalarına mercek tutulmuştur. Bölümün ilk makalesi Emrullah İşler tarafından kaleme alınmış ve “Türkiye-Libya İlişkileri: Tarihsel Perspektif, Güncel Analiz” başlığı ile sunulmuştur. Türkiye’nin Libya Özel Temsilciliğini yapmış olması sebebiyle İşler’in konuya kapsamlı bir şekilde hâkim olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Makalenin giriş kısmında ikili ilişkilerin tarihsel arka planından başlanarak 2010 yılına kadar gelen bir perspektif sunulmuştur. Devamındaki bölümlerde Türkiye’nin Libya’daki diplomatik girişimlerinin neler olduğu belirtilmiş ve Türkiye’nin Libya politikasındaki dönüm noktaları vurgulanmıştır. Türkiye ve Libya arasındaki anlaşmaların etkilerine değinen İşler, bu iş birliğinin olmaması durumunda Berlin Konferansında Hafter’in Trablus’a silah zoruyla girişinin nasıl meşrulaştırılacağını konuşmak zorunda olunacağını iddia etmiştir.

Bölümün ikinci makalesinde Muhittin Ataman ve Mehmet Ali Karaduman, BAE ve Suudi Arabistan’ın krize yönelik politikalarını “Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan’ın Libya Krizine Müdahalesi: Halkın İradesine Darbe Siyaseti” başlığı altında değerlendirmişlerdir. Makalenin ilk bölümünde bu iki ülkenin bir araya gelmesindeki perspektif değerlendirilmiş ve demokrasi hareketlerine karşı eski düzenin devamı vizyonuna sahip oldukları söylenmiştir. Makalenin ilerleyen bölümlerinde bu iki ülkenin Libya devrimine bakışlarına mercek tutulmuştur. Sonrasında ise Hafter’e verdikleri desteğin nedenleri, destek stratejileri ve çeşitleri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Hafter’e destek ise yazarlar tarafından rejim endişesi temelli ideolojik bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde yazarlar, bu ülkelerin bölge üzerindeki tasarılarının milis güçlerine verdikleri desteğin düzensiz lojistik imkanları sebebiyle muvaffak olmaktan uzak olduğunu belirtmişlerdir.

Mısır’ın Libya politikasını İsmail Numan Telci “Sisi Döneminde Mısır’ın Libya Politikası: Darbeciden Darbe Desteği” başlığını taşıyan bölümün üçüncü makalesinde incelemiştir. Makalede Mısır’ın Hafter güçlerine hangi sebeplerle destek verdiğine genişçe değinilmiştir. Kitapta ayrı alt başlıklar halinde sıralansa da bunları temel olarak güvenlik endişeleri, ekonomik çıkarlar ve darbe süresince destek gördüğü ülkelerle aynı çizgide yer alma endişesi temelinde şekillendiği belirtilmiştir. Mısır’ın Hafter güçlerine verdiği destek türlerine de başka bir başlık altında değinilmiş ve spesifik olaylar örnek gösterilerek kanıt sunulmuştur. Makalenin sonuç bölümünde Hafter ve Sisi’nin kişisel vizyonlarındaki benzerliklere değinen Telci, makalenin

son cümlesinde Libya'daki istikrarsızlığın derinleşmesinin sınır komşusu Mısır'ı da olumsuz etkileyeceğini iddia etmiştir.

İkinci bölümün dördüncü makalesi olan “Kaddafi Karşıtı Devrim ve Sonrasında Katar'ın Libya Politikası” başlığı altında Ali Bakeer, devrim süreci ve sonrasına dair bölgeye yönelik Katar politikası hakkında bilgiler vermiştir. Kaddafi rejiminin sona erdirilmesi sürecinde sınırlı imkanlara rağmen Katar'ın merkezi bir rol oynadığını ifade eden Bakeer, bu desteğin gerçek hayattaki yansımalarına da değinmiştir. Katar'ın, krizin geneline bakıldığında, en aktif dönemi devrim süreci olduğu için bu kısım detaylıca işlenmiştir. Devam eden bölümde, Katar'da yaşanan siyasi geçiş sürecinin Libya politikası üzerindeki etkisi incelenmiş ve değişim sonrası Katar'ın pasif bir politika izlediği belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise Libya krizinin çözümüne yönelik Katar'ın yaklaşımı incelenmiştir.

Bölümün son makalesi “Kuzey Afrika Ülkelerinin Libya Krizini Yönetimi” başlığı taşımaktadır. Ali Abdullatif El-Lafi tarafından kaleme alınan bu yazıda bölgenin üç önemli ülkesi olan Tunus, Cezayir ve Fas'ın güncel Libya politikaları değerlendirilmiştir. Makalenin başlangıcında yazar, metin boyunca cevaplarını vereceği üç temel soru belirlemiş ve makalenin akışı içerisinde bunları cevaplamıştır. Bunu yaparken ise sorular üzerinden hareket etmek yerine ülkeleri ayrı başlıklar altında incelemiştir. Makalenin son bölümünde bu üç ülke arasındaki iş birliği fırsatlarına değinen yazar, Fas ve Cezayir'in bir araya gelemeyeceğini; fakat ikili iş birliklerinin mümkün olduğunu belirtmiştir.

Kitabın üçüncü ve son bölümünde küresel aktörlerin Libya krizine yönelik siyasetleri incelenmektedir. Bu kapsamda ilk makalede ABD'nin Libya politikası “Libya'da Amerikan Varlığı” başlığı altında Kılıç Buğra Kanat ve Alexander Chreky tarafından incelenmiştir. Makalenin girişinde ilişkilerin tarihi arka planı Soğuk Savaş yıllarından başlanarak Obama dönemine kadar detaylıca anlatılmıştır. Obama dönemi, ABD politikaları dönüm noktası niteliğinde olan spesifik olaylar üzerinden incelenmiş ve yazarlar Libya krizini Obama yönetimi için “radyoaktif” bir mesele olarak nitelendirmişlerdir. Trump döneminde ABD'nin krize yönelik tutumları incelenmiş ve yazarlar tarafından çelişen pozisyonların benimsendiği tespit edilmiştir. Son olarak Libya'daki gelişmelere değinilmiş ve bu gelişmelerden bir sonuca ulaşılması için ABD'nin tutarlı bir politika izlemesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Bölümün ikinci makalesi olan “Rusya'nın Libya Politikası: Mütevazı Yatırımla Çok Yönlü Kazanç” ile Bilgehan Öztürk, Rusya'nın bölgeye yönelik siyasetini analiz etmiştir. Güncel Rus dış politikasını anlamlandırmanın SSCB sonrası dönemde izlenen stratejilerin kavramsallaştırılmasıyla mümkün olduğu ifade edilerek üç ana başlık altında bu kavramsallaştırma gerçekleştirilmiştir. Böylece Rusya dış politikasına dair genel bir perspektif elde etme fırsatı da sunulmuştur. Devam eden bölümde bahsi geçen stratejilerin Libya coğrafyasındaki yansımalarına odaklanılmış ve Rusya'nın Hafter güçlerine olan desteğinin nedenlerine ve verdiği destek türlerine değinilmiştir. Bunun yanı sıra Rusya'nın bölgedeki ekonomik çıkarları da yüzeysel bir şekilde ele alınmıştır. Bölüm sonunda ise Suriye ve Libya coğrafyalarındaki Rus varlığından yola çıkılarak Libya'da

(Suriye'ye nazaran) daha mütevazı bir yatırımla Rusya'nın çok yönlü kazançlar elde etmek istediği tespiti yapılmıştır.

“Avrupa Birliği'nin Ortak Sorunu: Libya Krizi” adlı makalede Aslıhan Alkanat krize karşın AB tarafından geliştirilen politikaları analiz etmiştir. Giriş bölümünde AB ülkelerinin kendi içlerinde krize yönelik görüş birliğinin sağlanamadığı vurgulanmış ve bu durumun krizin derinleşmesine yol açtığı ifade edilmiştir. Libya'nın AB için neden önemli olduğu da incelenmiş, ekonomi ve enerji alanlarındaki önemi anlatılırken tablolarla çeşitli veriler sunulmuştur. Son dönemde AB'nin benimsediği Libya politikasına ve Berlin Konferansı ile AB'nin krizde etkinlik kazanma çabasına değinilmiştir. AB'nin Libya konusunda görüş birliğini sağlayamamasının temel sebebi olarak Fransa ve İtalya arasındaki anlaşmazlık gösterilmiş ve bu durum yüzeysel olarak incelenmiştir. Türkiye ve Libya arasındaki anlaşmalara eleştirel bir tavır sergilediği belirtilen AB'nin Libya'da başarısız olma sebeplerinden biri de Libya'da önemli bir aktör olan Türkiye'yi dışlaması olarak tespit edilmiştir.

Bir sonraki makale “Libya Krizinde İngiltere'nin Denge Politikası” başlığı altında sunulmakta olup Hacı Mehmet Boyraz tarafından kaleme alınmıştır. Makalenin ilk bölümünde İngiltere-Libya ilişkilerinin günümüze kadar olan seyri dört farklı döneme ayrılarak incelenmiştir. İngiltere'nin krize yönelik izlediği politikaların geçirdiği dönüşüme değinilmiş ve bunun sebepleri sıralanmıştır. Krize yönelik resmi yaklaşımına rağmen İngiltere'nin siyasi dengelere göre taraf değiştirmesinin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Türkiye ve Libya arasında imzalanan anlaşmalara yönelik İngiltere tarafından takınılan tavır da değerlendirilmiş ve mevcut yaklaşımın oluşmasındaki etkenler sıralanmıştır. Makalenin son bölümünde Libya coğrafyasında Türkiye ve İngiltere'nin iş birliği yapmasının mümkün olup olmadığına değinilmiş ve geleceğe yönelik bir perspektif sunulmuştur.

Bölümün beşinci makalesi olan “Dış Politika Geleneği ve Dönüşümü Işığında Almanya'nın Libya Politikası” başlığı altında Zafer Meşe, Almanya'nın krize yönelik güncel tutumundan bahsetmiştir. Makalesinde Berlin süreci temelli bir Almanya okuma yapan Meşe, aynı zamanda Almanya'nın geleneksel dış politika anlayışına ve bu anlayıştaki dönüşümüne dair bir perspektif sunmuştur. Almanya'nın Berlin süreci öncesi pozisyonuna değinilmiş ve bu süreç öncesinde Libya'daki uluslararası aktörlerin ajandalarından bazı başlıklar sıralanmıştır. Arabuluculuk rolünü üstlendiği süreçte Almanya'nın, yazarın ifadesiyle, “stratejik noksanlık” yaşadığı iddia edilmiş ve bunun nedenleri, olaylar ve yaklaşımlar üzerinden değerlendirilmiştir. Son olarak ise Berlin Liderler Zirvesi sonrasındaki sürece ve bu dönemdeki Almanya'nın sergilediği tutuma değinilmiştir.

Libya krizi üzerinde etkin ülkelerden biri olan Fransa'nın politikaları ise “İmkan ve Kısıtlar Arasında Fransa'nın Libya Politikası” başlıklı makalede Leonard Faytre tarafından değerlendirilmiştir. Fransa'nın Libya politikasına dair genel bir değerlendirme yapılan giriş bölümünde yazar, izlenilen politikanın kolay izah edilebilir olmadığını belirtmiştir. Bu sebeple olacak ki Fransa'nın resmi pozisyonu ve sahadaki pozisyonu olmak üzere iki ayrı bölümde Libya

politikası ele alınmıştır. Bu girift politikanın sebebi olarak Libya'daki Fransız çıkarları gösterilmiş ve bu çıkarlar ayrı başlıklar altında detaylıca incelenmiştir. Sonuç bölümünde Fransa'nın Libya politikasının sürdürülebilirliği sorgulanmış ve beklentilerden bahsedilmiştir.

Kitabın son makalesi "İstikrar Arayışından Denge Siyasetine: İtalya'nın Libya Politikası" başlığı altında Oğuz Güngörmez tarafından kaleme alınmıştır. Makalenin giriş bölümünde krizin İtalya için önemine ve İtalya üzerindeki genel etkisine değinilmiştir. Sonrasında ise İtalya'nın Libya politikasının ana hatları gözlemlenmiştir. Krizin İtalya üzerindeki en büyük etkisi olan mülteci sorununa ise ayrı bir başlık açılmış ve İtalya'nın sorunun çözümü için attığı adımlara değinilmiştir. AB politikalarının değerlendirildiği bölümde yüzeysel olarak değinilen İtalya-Fransa anlaşmazlığı burada detaylıca ele alınmış ve İtalya'nın neden Fransa ile anlaşmazlık yaşadığı incelenmiştir. İtalya'nın Türkiye-Libya arasında imzalanan anlaşmalara yönelik tutumu ele alınmış ve bu tutumdaki değişimlere vurgu yapılmıştır. Berlin Konferansı sürecinin İtalya'nın genel tutumunda bir dönüşüme neden olduğu tespiti yapılarak yeni dönemdeki İtalyan yaklaşımı olaylar özelinde sıralanmıştır. Son bölümde ise Türkiye ve İtalya arasındaki iş birliği fırsatlarına değinilmiş ve ülke politikalarındaki benzerlikler temelinden bir analiz yapılmıştır.

Kitabı kaynak kullanımı yönünden incelediğimizde, makale özelinde farklılık göstermekle birlikte, doyurucu bir kaynakçaya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kullanılan kaynakların Türkçe ve İngilizce dilleriyle sınırlı kalmayarak makalede işlenen ülkeye göre farklılık göstermesi, bununla birlikte kitaplar, değerlendirme yazıları ve resmi kaynaklardan yararlanılması kitabın profiline bir artı olarak yansımaktadır. Ek olarak, ekonomik verilerden bahsedilirken tabloların kullanılması ve bahsi geçen tabloların kolay okunabilmesi de kitap için önemli bir artıdır.

Sonuç olarak Libya Krizi: Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları isimli kitap literatürümüzde Libya'nın güncel durumuna yönelik olan boşluğu doldurmak yönünde atılan önemli bir adımdır. Aynı zamanda ülkelere özel bölümler ayrılarak farklı çerçevelerden yorumlar yapılması ise kitabın Libya konusunda bütüncül bir resim sunması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu kitap Libya'nın güncel durumuna ve kitapta incelenen ülkelerin dış politikalarına dair yapılacak araştırmalarda başvurulabilecek önemli bir kaynak olarak karşımızda durmaktadır. Bu yönüyle geniş ölçekte Ortadoğu siyasetine ilgi gösteren araştırmacılara ve kitapta işlenen on dört farklı aktörün dış politika anlayışlarına ilgi duyanlara hitap eden kaynak niteliğinde bir çalışmadır.